

יומן קריאה

חיותה דויטש

פרופורציות

בתוך עולם שבו אישה היא קנינו של הבעל, והלכות קנינה הם חלק מהלכות קניינים שאליהם שיכים גם קניין עבדים ובהמות, טרח עורך המשנה להזכיר לאותו בעל כי הוא עצמו הוא קניינו של הקב"ה

שנועד לזכירה על פה וכך השתמר, (האשה נקנית... עבד עברי נקנה... עבד כנעני נקנה... בהמה גסה נקנית... ובהמשך: כל הנעשה, כל מצוות האב על הבן... כל מצוות הבן על האב... כל מצוות עשה... וכו') "מעשה העריכה כאן מתפרש על בריו דווקא כשי-בוץ מכוזן של מכלול ספרותי שלם", כותב פרופ' זהר, "בהצבתו של קובץ זה בראש מסכת קידושין מודגש טיבה של הפעולה המשפטית שהיא נושא המסכת: מעשה קניין שבו נעשית האשה כפופה לבעלה. קידושין משמעם כינון של יחסים היררכיים: האישה נקנית". ההיררכיה מודגשת, לדבריו, בהבדל במערכת הכפופות בין האיש והאישה לקב"ה. ובמילים פשוטות – היא כפופה לו, הוא כפוף לקב"ה, וההיררכיה המסורתית נשמרת.

כמובן שהמבנה הזה לא מתאים להשקפתו של פרופ' זהר, והוא מציין בסוף הפירוש כי "יש יסוד לצרף את קולה של המשנה אל התביעה לשינוי כלל – מערכת המפעמת בשיח הביקורתי של הדורות האחרונים", אולם, הוא מדגיש, "יש לשים לב לעדותה של המשנה בסרטוט תמונה נאמנה של התפיסה המסורתית, תוך שלילת מגמות אפולוגיות הבאות להכחיש את טיבה ההיררכי, המגלם חוסר שוויון בסיסי בין האיש והאישה הן בקניין האישיות והן בקדור שות המצוות". במילים אחרות – לא נוח

הפרק הראשון בספרו של זהר עוסק ב"כוונת הערוך" של סדרת המשניות של פרק א' במסכת קידושין. עיקר חידושו בפירוש זה הוא באמירה כי מה שמחבר את רצף המשניות הוא לא, כפי שנהוג להסביר, הרצף הספרותי האסוציאטיבי בלבד. כלומר, לא רק נימוק 'טכני' היסטורי כאן, שלפיו מעשה העריכה 'גרר' הלכות אלה לכאן רק משום שהן מהוות יחידה אחת של רצף לשוני זהה

נעם זהר, בסוד היצירה של ספרות חז"ל – העריכה כמפתח למשמעות, הוצאת מאגנס תשס"ח 151 עמ'

בפרק הראשון בספרו החדש של פרופ' נעם זהר פגשתי עימות מרתק בין תודעה מודרנית ועמדה אישית, לבין מחויבות למעשה המחקר. ראשית, הקדמה קצרה: בשנים האחרונות הולך ותופס מקום של ממש בחקר ספרות חז"ל הרעיון שלפיו העריכה בפרט, והחקר הספרותי בכלל, היא מפתח חשוב למשמעות. בניגוד לשיטות המחקר הקודמות, שהדגישו את הפילולוגיה – חקר הטקסט ומקורותיו, וכן את החקר ההיסטורי, רי, השיטות החדשות מתמקדות בשיטת העיון הספרותית. בשיטת עיון זו שלט בכיפה עד לאחרונה העיון בסיפור הבודד מבית מדרשו של פרופ' יונה פרנקל, כעת דומה שאת מקומו של זה תופסת ההתמקדות במעשה העריכה, כלומר, העיון ביחידות ספרותיות מקוריות מתוך רצון להתחקות אחר כוונת העורך שצרף את פרטיהם זה לזה. (הרחבה בעניין זה במאמרו של עדו חברוני "סמלים, הקשרים ומשמעות – פרשנות סיפורי חז"ל לאור ההרמנויטיקה של פול ריי קייר", בתוך: נתיב לספרות ואמנות, 113 עמ' 70-80). מטרת חקר העריכה, מדייק פרופ' זהר, אינה בהכרח לעמוד על כוונת העורך, אלא על משמעות הערוך.

ללומד המודרני עם המסר, אבל הדבר אינו פוטר אותו מלנתחו ולהביאו במדויק. הר"ר עיון המסיים במשנה האחרונה ולפיו "כל העושה מצווה אחת מטיבים לו מאריכים את ימיו ונוחל את הארץ" – נחמה פורתא הוא, בעיניו של זהר, כלומר – למרות שהאישה פטורה ממצוות רבות שהזמן גר-מן, מנחמת אותה המשנה ואומרת – גם מצווה אחת יש לה ערך ושכרה רב. "לנחמה זו", הוא כותב "למרות החן הנסוך בה, יש טעם מר-מתוק, סוף סוף, כדברי רבי יהודה האנשים ולא הנשים הם שזכו למעמד של קדושה יתרה, הכרוך בחיוב המצוות במ"לואן".

יפה היא כנותו של פרופ' נעם זהר, ויפה הוא ניתוחו, ובכל זאת, חשתי אי נוחות מסוימת למקרא הדברים. קראו לי 'אפולוג' טי' אבל לי נוח יותר להדגיש את החידוש שברצף כולו: בתוך עולם שבו אישה היא קנינו של הבעל, והלכות קנינה הם חלק מה-לכות קניינים שאליהם שיכים גם קניין עב-דים ובהמות, טרח עורך המשנה להזכיר לאותו בעל כי הוא עצמו הוא קניינו של הקב"ה. מחציתה השנייה של מערכת המש-ניות בפרק עוסקת כולה בהיות הן האיש והן האישה כפופים לקב"ה, הוא המעניק שכר למצוות ויודע את ערכן. לא נחמה פו-רתא כאן, אלא הגבלה, ובעיקר – נתינת פרופורציה.